

**ОСОБЛИВОСТІ СПОЛУЧУВАНOSTІ ДІЕСЛІВ КОМУНІКАЦІЯ
В ТЕКСТАХ РІЗНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ**

Стаття присвячена вивченню поняття валентності. Розділяються поняття лексичної, синтаксичної та граматичної валентності. Встановлено, що прагматика та комунікативна направленість на характеристики сполучуваності дієслів комунікації впливає на набір найбільш вживаних моделей граматичної сполучуваності дієслів комунікації у текстах одного функціонального стилю.

Дослідження об'єктивно існуючих системних зв'язків і відношень у лексиці пов'язано зі встановленням критеріїв виявлення цих зв'язків. У ролі одного з таких критеріїв можна використати особливості сполучуваності слів. Проблема валентності в останні десятиліття є однією з актуальних у дослідженнях як з лексикології, так і з граматики. Дослідження категорії валентності в сучасному мовознавстві продиктовано бажанням учених розуміти мову як органічне, ієрархічно організоване ціле, що складається з інших, підпорядкованих цьому цілому, підсистем. Принцип валентності мовного знака стосується самої специфіки мови і визначається строго динамічно. Вивченню дієслівної сполучуваності на матеріалі різних функціональних стилів присвячені наукові розвідки Л.Р. Вайнер, І.В. Тименко, Л.Г. Данцевич, В.І. Мамедової, С.С. Нагорної та інших. Попри значні досягнення у галузі вивчення сполучувальних можливостей англійського дієслова, проблема аналізу сполучуваності окремих дієслівних груп у текстах різних функціональних стилів потребує більш детального розгляду. Наша стаття має на меті представити результати дослідження особливостей граматичної та лексичної сполучуваності дієслів ЛСГ "Комунікації" у текстах газетного, публіцистичного, наукового, художнього та офіційно-ділового функціональних стилів та визначення факторів, що визначають їх сполучувальні можливості.

Різноманітність способів спілкування між людьми знайшла своє відображення у лексиці у вигляді дієслів, що позначають вербальну, або мовну (*answer, ask, explain, speak, tell* та ін.) та невербальну (*frown, nod, shrug, smile* та ін.) комунікації. У досліджуваних текстах було виділено ЛСГ дієслів комунікації, до якої входять лише ті дієслова, які мають в основі значення одне й те ж саме поняття – поняття мовлення. Компонент "мовлення" є обов'язковим у семантичній структурі дієслів цієї ЛСГ. Окремі дієслова групи характеризують поняття мовлення з різних сторін (звукової, інформаційної, комунікаційної).

Здатність слова вступати у зв'язок з іншими словами залежить від граматичного значення слова як члена певного граматичного класу. У цьому розумінні валентність постає як абстрактна властивість класу, що не включає семантику сполучуваних слів. Основою граматичної сполучуваності класу слів є принцип залежності / незалежності слова, що аналізується, від іншого компонента граматичного зв'язку. Існує чотири типи граматичних зв'язків: *ядерний* (слово, що аналізується, є головним, керуючим компонентом словосполучення), *ад'юнктивний* (слово, що аналізується, є залежним компонентом сполучення), *предикативний* (зв'язок, що характеризується взаємозалежністю двох компонентів – підмета та присудка) та *сурядний* (зв'язок, що характеризується взаємною незалежністю обох компонентів).

У нашому дослідженні розглядаються лише ядерні моделі сполучуваності дієслів комунікації, що зумовлено, перш за все тим, що англійському дієслову притаманно, в першу чергу, бути головним, керуючим компонентом моделі, а лише потім вступати у зв'язки інших типів [1: 5]. За основу встановлення набору ядерних моделей граматичної сполучуваності дієслів досліджуваної семантики ми взяли перелік ядерних моделей сполучуваності дієслів, представлений у колективній праці "A Deskbook of Most Frequent English Collocations" [2: 11]. Аналізу було піддано лише сполучення дієслів досліджуваних лексико-семантичних груп з їх правим оточенням, тому що їх ліве оточення однотипне і не сприяє виявленню будь-яких залежностей між семантикою дієслів та частотою їх вживання у певній моделі граматичної сполучуваності. У той час, як праве оточення у більшості випадків конкретизує, уточнює значення дієслів, надає йому смислової завершеності. Всі моделі, що зустрілися на досліджуваному матеріалі, записано в термінах граматичних класів, де V – дієслово комунікації, N – іменник, V= – інфінітив, Ving – інгівні форми, spj – сполучник, prp – прийменник, S – підрядне речення, непрямая мова, S1 – підрядне речення, пряма мова. Аналізований матеріал дозволив виділити 28 ядерних моделей досліджуваних дієслів комунікації. Отримані дані з вибіркової сукупності представлені в Таблиці 1:

**Розподіл частот вживання моделей граматичної сполучуваності дієслів комунікації
в текстах досліджуваних функціональних стилів**

Функціональ- ний стиль Моделі	Художній к-ть моделей у %	Публіцис- тичний к-ть моделей у %	Науковий к-ть моделей у %	Газетний к-ть моделей у %	Офіційно- діловий к-ть моделей у %
VN	16,13	46,67	42,31	12,5	61,1
VS	29,03	10	10,69	20,83	–
VS1	19,36	10	–	12,5	–
VV=	–	–	10,69	–	–
VDS	–	6,67	–	–	–
VDS1	3,23	–	–	–	–
VprpN	–	3,33	10,69	8,33	–
VND	6,45	–	4,85	4,17	5,56
VNV=	–	6,67	2	4,17	–
VNS	–	6,67	–	4,17	–
VNN	–	–	–	4,17	–
VD	3,23	–	–	–	–
VDV=	3,23	–	–	–	–
VcnjS	–	–	4,85	–	–
VS1Ving	6,45	–	–	4,7	–
VprpVing	3,23	–	–	–	–
VprpNS	–	–	4,85	8,33	–
VNND	–	–	–	–	5,56
VNprpN	3,23	3,33	4	4,17	–
VDprpS1	3,23	–	–	–	–
VNDA	–	–	–	–	5,56
VNasD	–	–	–	–	5,56
VV=prpN	–	–	4,85	–	–
VprpNS1	3,23	–	–	4,17	–
VprpNVing	–	–	–	4,17	5,56
VprpNprpN	–	6,67	–	–	5,56
VDprpNS1	–	–	–	4,17	–
VprpVingprpN	–	–	–	–	5,56
Всього моделей у текстах певного стилю	31	30	26	24	18

Як видно із Таблиці 1 дієслова комунікації зустрічаються у різній кількості моделей граматичної сполучуваності в текстах досліджуваних функціональних стилів. Здійснивши аналіз моделей граматичної сполучуваності дієслів ЛСГ "Комунікація" з погляду їх частоти в текстах, було встановлено, що у всіх текстах виділяються три-чотири найбільш частотні моделі (із максимальної кількості 28), які становлять 75% від загальної частоти всіх реалізованих моделей дієслів у даному стилі. Ці моделі становлять ядро сполучуваності дієслів комунікації даного стилю. Наприклад, у художньому стилі найбільш частотними моделями є VN (16,13% від загальної кількості реалізованих моделей групи), VS (29,03%), VS1 (19,36%), VND (6,45%) та VS1Ving (6,45%). У Таблиці 2 представлено ядро моделей граматичної сполучуваності дієслів комунікації в текстах різних функціональних стилів:

Ядро моделей граматичної сполучуваності дієслів комунікації в текстах досліджуваних функціональних стилів

Модель	Художній %	Публіцистичний %	Науковий %	Газетний %	Офіційно-діловий %
VN	16,13	46,67	42,31	12,5	61,11
VS	29,03	10	7,69	20,83	–
VS1	19,36	10	–	12,5	–
VND	6,45	–	3,85	4,17	5,56
VS1Ving	6,45	–	–	4,17	–
VDS	–	6,67	–	–	–
VNS	–	6,67	–	4,17	–
VprpNprpN	–	6,67	–	–	5,56
VV=	–	–	7,62	–	–
VprpN	–	3,33	7,62	8,33	–
VNprpN	3,23	3,33	11,11	4,17	–
VNV=	–	6,67	7,62	4,17	–

Як видно з Таблиці 2 для кожного з досліджуваних текстів притаманний свій набір моделей ядра. Кількість ядерних моделей в художньому стилі становить п'ять, а в публіцистичному та науковому – шість. Цей факт ще раз підтверджує закон переваги, суть якого полягає в тому, що мовлення віддає перевагу невеликій кількості одиниць (у нашому випадку – моделям граматичної сполучуваності дієслів досліджуваної ЛСГ), які несуть максимум функціонального навантаження. Такий стан, на нашу думку, зумовлюється впливом прагматики, комунікативної спрямованості текстів досліджуваних функціональних стилів на сполучувальні характеристики дієслів комунікації, що відображається в різному наборі найчастотніших моделей граматичної сполучуваності дієслів комунікації і у вищій частоті окремих моделей в текстах одного функціонального стилю.

Найчастотнішими моделями у всіх текстах виявилися моделі VN та VS. Це пояснюється тим фактом, що дієслова комунікації позначають акт передачі інформації, а сема інформативності передбачає адресата, якому передається ця інформація, та саму інформацію. Відмінною особливістю граматичної сполучуваності дієслів комунікації є те, що вони можуть входити у якість ядра не лише в дієслівне сполучення, але і в конструкцію з мікроконтекстом у вигляді прямої чи непрямой мови [3: 158]. Мікроконтекстом може бути підрядне речення (непряма мова), речення як самостійна комунікативна одиниця (пряма мова), складне синтаксичне ціле, що складається з декількох самостійних речень (пряма мова). Крім семантики велику частоту вживання сполучень дієслів комунікації із підрядними реченнями, приєднаними за допомогою як сполучникового, так і безсполучникового зв'язку зумовлює також і прагматика досліджуваних текстів. Основною причиною, що відрізняє вживання цієї моделі у досліджуваних текстах є лексичне наповнення дієслівного компонента. Так, у газетному та публіцистичному стилях переважають сполучення дієслів *declare, believe, claim, expect, say, argue, admit* з об'єктом підрядним реченням із сполучником *that* або безсполучниковим реченням. А в художніх текстах більшість підрядних речень є прямою мовою після дієслів *say, exclaim, explain, cry, mutter, utter, murmur* і т.п. В текстах наукового стилю дієслова аналізованої семантики використовуються в моделі VS для повідомлення результатів нових досліджень, передачі знання, пояснення явищ природи та суспільних явищ.

Проте не всі моделі ядра є типовими для аналізованих функціональних стилів. Типовою моделлю сполучуваності вважаємо таку модель, яка є спільною для всіх функціональних стилів, що досліджуються. Такою моделлю є лише модель VN. Наведемо приклади використання цієї моделі граматичної сполучуваності дієслів комунікації в текстах художнього, публіцистичного, наукового, газетного та офіційно-ділового функціональних стилів:

I explained everything to him [4: 60].

The editor demanded the notes of interview [5: 189].

The FCC approved eight of applications [6: 154].

Аналіз лексичного складу елементів граматичних моделей показав, що одне й те саме дієслово комунікації може імплікувати різну кількість актантів, наявність чи відсутність яких є індивідуальною семантичною рисою того чи іншого дієслова комунікації. У нашому магістерському дослідженні ми виділяємо актанти "адресат", "тема" та "характер процесу передачі інформації".

У сучасній англійській літературній мові "адресат" виражається іменниками та займенниками на позначення істот без або з прийменником *to, at, from, of, about, for* в моделях типу VN та VprpN та імплікується дієсловами *say, tell, refuse, demand, discuss* та інші. Наприклад:

Parents urge their sons to strive [7: 109] (VN).

They lobby with Congress [6: 394] (VprpN).

У ролі актанта "тема" можуть виступати:

1) іменники конкретної чи абстрактної семантики з або без використання прийменника (VN, VprpN).
Наприклад:

They protest that referendum [8: 1] (VN).

The NBA lobbies Congress for actions favourable to broadcasters [6: 394] (VprpN).

2) інфінітиви (VV=). Наприклад:

The Supreme court can refuse to hear a case [6: 394] (VV=).

3) підрядні речення, виражені прямою мовою (VS) та непрямою мовою (VS1). Наприклад:

Election officials say that voting must be re-examined [8: 1] (VS).

"This is a very big step forward," Rick Wagoner said [8: 1] (VS1).

4) інгові форми з прийменником (VprpVing). Наприклад:

I told of getting a call early one Saturday morning from a desk sergeant [5: 189] (VprpVing).

У ролі актанта "характер процесу передачі інформації" може виступати:

1) дієприкметник з або без прийменника (V Ving, VprpVing). Наприклад:

The official spoke on the condition of anonymity, citing the sensitivity of information [8: 1] (V Ving).

... whom he, by writing under his hand, shall nominate for the purpose [9: 288] (VprpVing).

2) прислівник (VD). Наприклад:

She had always expressed a wish [10: 140] (VD).

3) іменник з або без прийменника (VN, VprpN). Наприклад:

"There will be a road to democracy," Condolezza declared earlier after meeting [8: 1] (VprpN).

Варто зазначити, що граматичні моделі VN та VprpN можуть імплікувати всі три з можливих актантів, але саме лексична наповненість чітко визначає між ними межі. В цих моделях актант "адресат" обмежується іменниками на позначення істот, наприклад:

And indeed he had found a job, he told her [11: 160].

During the early 1930-s David Sarnoff mentioned to Edwin H. Armstrong that someone should invent a black box to eliminate static [6: 74].

Актант "характер перебігу процесу передачі інформації" виражається іменниками на позначення часу, місця, емоцій, людської діяльності. Наприклад:

GM said Monday that it had reached a tentative accord [8: 1].

None other may vote in elections by proxy [9: 288].

Актант "тема" може бути виражений будь-яким іменником. Наприклад:

Never let the other fella call the truth, Jimmy, my boy [12: 80].

Union leaders agreed to a deal broad enough to require the vote of GM workers for approval [8: 1].

Випадки вживання моделі VN, в яких залежний компонент N позначає актант "характер процесу комунікації" було зареєстровано лише на матеріалі газетного стилю, тому можна припустити, що моделі використання VN з актантом "характер процесу комунікації" є специфічною рисою газетного стилю. Проте це припущення потребує подальших досліджень.

Відповідно мінімальна кількість залежних від ядра елементів становить один актант, а максимальна – три, коли присутні всі три можливих актанти. Наведемо приклад вживання дієслова комунікації у моделі VNV=prpVing, якій присутні всі три можливі актанти:

Morality urges every citizen to join this moral struggle by taking part in the WRAP Campaign against hardcore pornography [13: 195],

де *urges* – дієслово комунікації, *every citizen* – актант "адресат", *to join this moral struggle* – актант "тема", *by taking part in the WRAP Campaign against hardcore pornography* – актант "характеру перебігу процесу комунікації".

Слід зазначити, що всі актанти можуть бути поширеними і мати два або більше елементів. У наведеному вище прикладі кожний з трьох актантів є поширеним і має залежні елементи.

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що у сфері дієслівної сполучуваності тексти п'яти аналізованих функціональних стилів мають багато спільного, проте кожен із них відрізняється від інших певним співвідношенням між дієслівними моделями сполучуваності різної структури, складом найчастотніших моделей та особливостями їх лексичного наповнення. Встановлено, що моделі граматичної сполучуваності дієслів ЛСГ "Комунікації" можуть слугувати критерієм диференціації текстів різних функціональних стилів. Отримані результати не вичерпують проблематики, висвітленої у статті. У подальшій науковій діяльності вони дозволять вийти на рівень типологічних узагальнень при порівнянні різних стилів мовлення та визначення особливостей функціонування різних частин мови у них. Дані дослідження можуть бути використані для створення лексичної граматики англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сердюков П.И. Грамматическая сочетаемость глагола в современном английском языке: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1978. – 210 с.
2. Справочник наиболее употребительных английских словосочетаний / В.И. Перебейнос, С.С. Хидекель, Л.Р. Вайнер и др. – М.: Просвещение, 1986. – 320 с.
3. Зубкова Е.М. Глаголы умственной деятельности, речи и физического восприятия в английской художественной и научной прозе: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Саранск, 1986. – 233 с.
4. Stanley Ellin. The Moment of Decision // Сборник рассказов американских писателей (Eleven American stories)/ Сост. С.В. Шевцова. – М.: Международные отношения, 1978. – С. 47-73.
5. Nat Hentoff. Stories the Public Has No Right to Know // Understanding Argument. A Text with Readings. – New York: McGraw-Hill, Inc., 1994. – P. 189-191.
6. Telecommunications An Introduction to Electronic Media. Fifth edition. – Dubuque : Brown & Benchmark Publishers, 1995. – 460 p.

7. Diana Ravitch. Back to Basics: Test Scores Don't Lie // Understanding Argument. A Text with Readings. – New York: McGraw-Hill, Inc., 1994. – P. 111-117.
8. International Herald Tribune. – Tuesday, October, 18. 2005.
9. The Laws of the United States of America. Vol. 1. Philadelphia: Richard Folwell Publishment, 1796. – 494 p.
10. Gertrude Atherton. The Foghorn // Сборник рассказов американских писателей (Eleven American stories)/ Сост. С.В. Шевцова. – М: Международные отношения, 1978. – С. 139-149.
11. Richard Davis Bach. Jonathan Livingstone Seagull // Сборник рассказов американских писателей (Eleven American stories)/ Сост. С.В. Шевцова. – М: Международные отношения, 1978. – С. 150-177.
12. James Thurber. Doc Marlowe // Сборник рассказов американских писателей (Eleven American stories)/ Сост. С.В. Шевцова. – М: Международные отношения, 1978. – С. 74-80.
13. Patty McEntee. Is a Pornography a Matter of Free Expression? // Understanding Argument. A Text with Readings. – New York: McGraw-Hill, Inc., 1994. – P. 192-196.

Матеріал надійшов до редакції 25.02.2008 р.

Жуковская В.В., Мокина А.Г. Особенности сочетаемости глаголов коммуникации в текстах разных функциональных стилей.

Статья посвящается изучению понятия валентности. Разделяются понятия лексической, синтаксической и грамматической валентности. Выяснено, что прагматика и коммуникативная направленность на характеристики сочетаемости глагов коммуникации влияет на набор наиболее употребимых моделей грамматической сочетаемости глагов коммуникации в текстах одного функционального стиля.

Zhykovska V.V., Mokina A.H. Combinability Possibilities of Communication Verbs in the Different Functional Styles Texts.

The article is dedicated to the study of the notion of combinability. The notions of lexical, syntactic and grammatical combinability are separated. It was investigated that pragmatics, communicative bias on the combinability characteristics of verbs of communication influence the set of the most frequent patterns of grammatical combinability in texts of a definite functional style.